

V. Gordon Childe i Espanya: notes d'arxiu

Margarita Díaz-Andreu

Childe i Espanya: una història no explicada

L'any 1998 vaig publicar en anglès un article que parlava del contacte entre V. Gordon Childe i arqueòlegs espanyols i portuguesos (es publicà amb alguns canvis en castellà l'any 2000). Sobre la base de les fonts publicades, explicava que encara que Childe havia visitat Espanya com a mínim dues vegades, el 1928 i el 1947, i Portugal com a mínim una vegada durant les vacances de Nadal del 1949, aquestes visites no foren esmentades ni pels biògrafs de Childe (GREEN, 1981; TRIGGER, 1980), ni en llibres sobre el seu treball a Europa (HARRIS, 1994; MCNAIRN, 1980). Pel que fa a Espanya, Childe havia conegut per primera vegada Lluís Pericot García (Girona, 1899 – Barcelona, 1978) a Barcelona l'any 1928. Els anys següents havia conegut l'internacionalment cèlebre professor Pere Bosch i Gimpera a Barcelona (Barcelona, 1891 – Ciutat de Mèxic, 1974) i en diferents parts d'Europa. A inicis dels anys quaranta, Pericot havia revisat algunes de les publicacions de Childe.¹ Després d'aquesta primera fase catalana, cap a mitjan anys quaranta, Chil-

de girà els ulls cap a Madrid a través dels seus contactes amb el professor Julio Martínez Santa-Olalla (Burgos, 1905 – Madrid, 1972). Childe havia visitat Madrid el 1947, havia fet seminaris i publicà un article a la revista de prehistòria publicada per la universitat (CHILDE, 1947). L'obra de Childe havia estat revisada per Santa-Olalla i un dels seus estudiants, Augusto Fernández de Avilés (FERNÁNDEZ DE AVILÉS, 1948; MARTÍNEZ SANTA-OLALLA, 1947). Al final de la seva carrera sembla que els interessos de Childe haurien tornat a Barcelona, tal com s'intueix per les seves publicacions a *Ampurias* (CHILDE, 1951b).² També havia publicat, tanmateix, un article en una revista de València, l'*Archivo de Prehistoria Levantina*, on un dels deixebles de Santa-Olalla, Julián San Valero, tenia una càtedra (CHILDE, 1953).

També assenyalava que la memòria històrica sobre la presència de Childe a Espanya semblava que hagués desaparegut entre la següent generació de professionals, aquells que eren joves a finals dels seixanta:³ la generació del 68. Es

1. (Pericot, 1941; 1944a; 1944b; 1944c; 1944d; 1945; 1945-46a; 1945-46b; 1945-46c; 1945-46d; 1945-46e; 1949). Childe també va revisar el llibre de Pericot sobre el Parpalló (1944a) (les traduccions dels quals foren publicades a *Ampurias* (1944b)). Childe també havia publicat un article en l'homenatge a José Ramón Mélida (Madrid, 1856-ibid. 1933) (1934), que ara em penso que estava connectat amb Taracena. La raó per la qual Taracena es decidí a demanar a Childe sobre la seva contribució encara és una qüestió oberta.

2. El 1950 Childe va escriure a Pericot: «Escric a Almagro amb relació a la traducció del meu article sobre l'Edat del Bronze Final per a *Ampurias*. El que se m'ha enviat no sembla tenir cap sentit.» (8-6-1950).

3. En un discurs que retia homenatge al professor Fernández-Miranda, pronunciat a la Universitat Complutense de Madrid el 25 de gener de 1995, el professor Domingo Plácido explicava que havia obtingut les primeres notícies sobre Manuel Fernández-Miranda dels seus estudiants. Plácido i Fernández-Miranda, llavors en els seus primers anys acadèmics, demanaven als seus estudiants que llegissin Childe. El professor Domingo Plácido afirmava

percebiem com a revolucionaris a causa de la seva creença que eren els primers a demanar als estudiants que llegissin Childe. Afirmava que la seva confusió era un exemple clar de com els textos científics permeten lectures força diferents i fins i tot oposades. En el cas de Childe, les dues generacions d'arqueòlegs espanyols havien tingut una visió completament diferent de la seva obra: mentre el primer grup —aquells en actiu des dels anys 1920 fins als anys 1950— s'havia interessat principalment per la seva interpretació cultural històrica de la civilització europea, els autors posteriors es concentraren principalment en la posició teòrica, històrica i materialista de Childe. Els arqueòlegs espanyols, afirmava, no eren una excepció. Era la perspectiva final que havia atret molts comentaristes moderns a la seva figura (GATHERCOLE [et al.], 1995; HARRIS, 1994; TRIGGER, 1994).

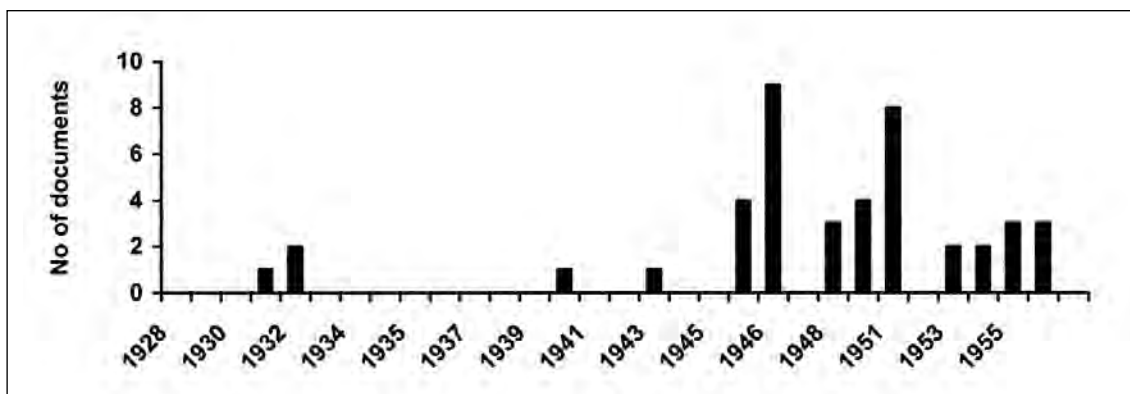
Després de la identificació dels dos grups d'arqueòlegs espanyols que havien estat interessats en Childe, vaig centrar la meua atenció a analitzar el primer grup que es veia atret per les seves interpretacions culturals històriques. Volia comprovar fins a quin punt les invitacions, les traduccions i les ressenyes havien impactat en les hipòtesis arqueològiques a Espanya. Una anàlisi d'evidència textual, tanmateix, em portà a concloure que la meua apreciació inicial de la influència de Childe en el primer grup s'havia de matisar. Malgrat la sèrie de visites de Childe a Espanya i dels seminaris impartits, una recerca de la presència real de les idees de Childe en les interpretacions arqueològiques fetes per arqueò-

que havien estat els primers a dirigir els estudiants cap a l'obra de Childe. Aquesta asserció és similar a la feta per Alcina Franch, que afirmava que les publicacions de Childe eren tabú sota el règim de Franco (ALCINA FRANCH, 1987: 10-11). Alcina era aproximadament vint anys més gran que Fernández-Miranda i Plácido, però hi ha una explicació per al seu desconeixement de la visita de Childe. Alcina era a València el 1947, on l'arqueologia encara s'estava ensenyant amb un manual editat per primera vegada el 1929, el de José Ramón Mélida (DÍAZ-ANDREU, 2004: CL). Encara que Childe va ser a València durant un dia, és molt possible que Alcina no hagués estat conscient d'aquella visita, donat que no sembla que Childe hagués anat a la universitat. Durant els anys cinquanta Alcina es convertí en americanista i va perdre els contactes amb els esdeveniments de l'arqueologia d'Espanya. Això pot explicar el seu desconeixement del fet que Childe havia estat a Espanya una altra vegada el 1954.

legs espanyols no portava a gairebé res. Concloïa, doncs, que, revisant l'obra de Childe i citant-lo en introduccions i notes, podia haver tingut més a veure amb les estratègies dels arqueòlegs espanyols per realçar el seu propi prestigi: el nom de Childe i les seves visites s'utilitzaven en senyal de prestigi, una manera de reforçar la pròpia reputació dels autors. Era més això que no pas una creença genuïna en la precisió o l'originalitat teòrica de la narrativa de Childe sobre l'arqueologia prehistòrica. Afirmava que això semblava que fos el cas en el treball de Lluís Pericot, que després de l'exili de Bosch Gimpera passada la Guerra Civil s'havia convertit en un dels professors més importants a Espanya durant el règim de Franco. Un indici d'això fou que Pericot, malgrat haver revisat unes quantes publicacions de Childe a mitjan anys quaranta (vegeu també la nota 2), només havia esmentat Childe per assenyalar un paral·lel tipològic menor a la seva cèlebre *La España Primitiva* (PERICOT, 1950a: 190).

L'ímpetu per a aquest article s'originà en el meu primer projecte de recerca sobre Childe. Mentre estava escrivint el meu article original el 1995, em vaig interessar per la informació sobre la història de l'arqueologia que els historiadors de la ciència poden obtenir als arxius. De fet, en aquell moment no era conscient que hi hagués cap font d'arxiu. Fins on sabia, Childe havia destruït el 1956 totes les cartes privades personals adreçades a ell (GATHERCOLE, comunicació personal). L'any 2002 m'assabentava de l'existència de dos arxius que s'estaven organitzant en aquella època: l'Arxiu Martínez Santa-Olalla i l'Arxiu Pericot. Durant tres anys (2005, 2006, 2007) vaig passar moltes setmanes d'estiu fent recerca a la Biblioteca de Catalunya, que acull l'Arxiu Pericot. A l'Arxiu Pericot hi vaig veure quarantatres cartes de Childe a Pericot i un esborrany d'una carta de Pericot a Childe. Aquest desequilibri és típic a l'arxiu, on les cartes de Pericot són l'excepció. Sembla que Pericot no feia còpies en paper carbó i s'han conservat només uns quants esborranys. Amb l'excepció de la primera carta de Childe que és en francès, la resta de la correspondència, inclòs l'esborrany de Pericot, és escrita en anglès.

El propòsit d'aquest article és avaluar fins a quin punt els comentaris que feia el 1998 es poden sostenir després d'una revisió d'una nova font d'informació que només estigué disponible

Taula 1. Cartes de V. Gordon Childe a l'Arxiu Pericot.

el 2004;⁴ la correspondència enviada per Childe a Pericot que es guarda ara a l'Arxiu Pericot, a la Biblioteca de Catalunya de Barcelona. Per a aquest article també utilitzaré alguna correspondència guardada a l'Arxiu Martínez Santa-Olalla, conservat al Museu de San Isidro de Madrid.

Childe a Espanya

La correspondència entre Childe i Pericot cobreix un període entre el 1931 i el 1956, encara que la majoria daten des del 1946. Abans d'aquestes cartes, n'hi ha cinc (1931, 1932 —dues postals—, 1940 i 1943). La comunicació entre els dos especialistes augmentà significativament abans de la visita de Childe a Espanya el 1947, amb tretze cartes. Després d'això hi va haver un altre punt alt, entre el 1949 i el 1951, amb quinze cartes durant el període en què Pericot inicià la seva implicació en el CISPP, el Congrés Internacional de Ciències Prehistòriques i Protohistòriques (conegut per les seves inicials franceses). Les deu cartes finals estan datades entre el 1954 i el 1956, temps en què el congrés s'estava celebrant a Madrid. Hi ha, per això, anys sense correspondència, encara que cap de les cartes no proporciona pistes per

4. L'accés a l'Arxiu Pericot, però, ha estat lliure per als membres de la seva família. És per això que Fullola i Pericot i altres pogueren publicar la correspondència entre Bosch Gimpera i Pericot l'any 2002 (GRACIA [et al.], 2002).

5. No obstant això, l'organització de l'arxiu i no està encara completament acabada. Això significa que encara hi ha algunes —poques— possibilitats d'incrementar en el futur el nombre de cartes.

evidenciar l'existència d'altres que es poguessin haver tornat o haguessin desaparegut.⁵ Les cartes contenen una gran quantitat de dades que proporcionen molta informació nova que matissen moltes de les conclusions obtingudes el 1995 (DÍAZ-ANDREU, 1998). Això es refereix a les visites de Childe fetes a Espanya i a les publicacions, idees i regals que intercanviaven. Altres temes que tracten de la correspondència han estat discutits en un estudi publicat recentment (DÍAZ-ANDREU, 2007) i altres són en curs (DÍAZ-ANDREU, en curs, a) (Taula 1).

A la correspondència de l'Arxiu Pericot hi queda clar que fou Thomas Kendrick, conservador assistent del Museu Britànic, que Pericot havia conegut un parell d'anys abans a Londres (DÍAZ-ANDREU, en curs, a), qui alertà Pericot sobre la visita de Childe a Barcelona el 1928. Kendrick escrivia dient: «El meu amic professor Childe serà a Barcelona aquest desembre. Espero que el podrà conèixer. Crec que serà just abans de Nadal» (KENDRICK, 29-11-1928). Pericot, molt més tard, comentaria: «El recordem determinat a baixar des del cim de la Muntanya del Tibidabo un dia de neu. En això reeixia al mostrar el seu interès per l'alpinisme» (PERICOT, 1957: 298). El propòsit principal d'aquesta visita a Espanya, tanmateix, sembla que havia estat l'excursió al jaciment de Los Millares, al sud-est d'Espanya. Aquest viatge només fou esmentat indirectament per Childe en una de les seves cartes, quan deia que li hauria agradat visitar Almeria una altra vegada (5-2-1949).

La visita de Childe el 1947 va ser molt més animada del que vaig poder deduir a partir de les publicacions (DÍAZ-ANDREU, 1998). L'única font disponible que tenia en el meu primer es-

tudi eren les notes publicades a Madrid als *Cuadernos de Historia Primitiva* (CHP), la revista del Seminari d'Història Primitiva de la Universitat de Madrid on s'ensenyava Prehistòria. Martínez Santa-Olalla anuncià la visita de Childe, així com una donació monetària d'aquest estudis al departament i un regal d'una ceràmica africana a ell personalment (ANÒNIM, 1947a; ANÒNIM, 1947b). També explicava que Childe havia fet una conferència a la Societat Espanyola d'Antropologia, Etnografia i Prehistòria (SEAEP), que es publicà també al CHP (CHILDE, 1947). La correspondència ens diu que Childe havia estat convidat a parlar a Madrid per Martínez Santa-Olalla a través del SEAEP. Tanmateix, després de la invitació inicial sembla que hi hagué problemes de comunicació. Santa-Olalla havia promès pagar el viatge però no contestava les cartes, una situació que fou arranjada per Taracena i Pericot. Els problemes havien començat el 1946, i Childe se'n queixa: «Santa-Olalla hi anava també [al Congrés Panafricà sobre Prehistòria celebrat a Nairobi], via la Gran Bretanya, però dedueixo que no va passar per aquí» (26-7-1946). El 22 de febrer de 1947 Childe explicava a Pericot que «també vaig escriure a la Societat Espanyola d'Antropologia en el mateix sentit, ja que foren ells els que em van convidar. Però no he tingut cap resposta fins ara. Això no pot ser a causa de l'absència de Santa-Olalla que ara sé. Ho fa bastant incòmode. Pel que fa a la Societat *españ.* (sic) havien promès pagar les despeses del meu viatge» (22-2-1947). I uns quants dies després diu, desairat: «Penso que he de tractar la Societat Antropològica com a inexistent» (5-3-1947). Tanmateix, conclouia que «malgrat tot m'haig d'adreçar a la Societat Espanyola d'Antropologia, etc.» (20-3-1947), la qual cosa feia l'11 d'abril.

Sembla que Childe també demanà una mica d'informació privilegiada a MacWhite. L'1 de març l'irlandès contestava a la seva petició, probablement després d'haver demanat consell a Santa-Olalla (altrament, com es podia haver guardat una còpia de la carta a l'Arxiu Santa-Olalla?). MacWhite explicava que la raó per la qual Childe no havia rebut una resposta a les seves cartes era perquè el president de SEAEP, el duc d'Alba, era absent, però que no s'hauria de preocupar de no tenir el seu bitllet i honoraris. No s'hauria de preocupar de l'allotjament, per-

què no tindria insectes, sinó que seria bastant luxós i amb bon menjar. La seva visita a Espanya, tanmateix, havia creat alguns problemes. Hi havia una enemistat entre el CSIC i el SEAEP, perquè aquest darrer s'havia resistit a ser integrat en el primer. L'hostilitat també venia del ministre d'Educació, Ibáñez Marín. Tant el CSIC com el ministre havien intentat aturar la visita de Childe, denunciant Santa-Olalla «per la invitació de comunistes perillosos». Tanmateix, una vegada es van haver adonat que no podrien, «van decidir acaparar tanta part de la visita com fos possible»⁶ (ASO/24-471, datat 1-3-[1947]).

Encara que hi pot haver una mica de veritat en la interpretació de MacWhite, sembla que atès el descontentament creixent de Childe amb la situació, la seva visita fou eficaçment salvada per Pericot a Barcelona i Blas Taracena, el director del Museu Arqueològic Nacional i cap d'un dels instituts del CSIC, a Madrid. Tots dos obtingueren el finançament necessari per a la visita de Childe. Ho feren també per convidar Childe a una conferència al Departament d'Humanitats del CSIC a Madrid i a la Universitat a Barcelona. Childe passà també per València el 1947. Insistia a viatjar a Catalunya via València perquè «no hi havia estat i hi havia molt per veure» (5-3-1947). Això s'organitzà, però ell encara es queixà dient que «només em pregunto si un dia serà suficient per a València». I continuava: «Jo mai hi he estat allà i hi ha d'haver molt material, incloent-hi suposo el Parpalló. Tindré naturalment prou pesetes per quedar-m'hi un parell de nits.» També afegia: «Aniré definitivament a Lisboa si puc aconseguir una plaça a l'avió des d'allà el 23 d'abril. Alfonso do Paço ha escrit per dir que l'Institut per a Alta Cultura i el Consell Britànic em convidaran. Llavors me n'hauré d'anar de Madrid el 20 com a molt tard, bé en avió, bé en tren de nit» (30-3-1947). Més tard demanava perdó a Pericot per no anar-se'n a Portugal.⁷ Amb diapo-

6. Cap al final d'aquesta carta MacWhite deia: «Seré aquí fins a finals d'abril i probablement avançaré la meua tesi de doctorat durant el temps de la seva visita. Estic força cansat del comerç atlàntic i de l'Edat del Bronze i estic ajudant a iniciar un petit treball sobre algunes idees que tinc sobre el temps i ritme de progrés» (ASO/24-471, datat 1-3-[1947]).

7. Tal com ell va explicar, «Em sap greu haver provocat tants problemes per canvis de plans. Primer no trobava cap tren o avió per al trajecte de Lisboa a Madrid per al dia 20, i llavors trigaria una setmana a aconseguir el visat portuguès.

sitives de format anglès —ell insistia en això en un parell d'ocasions a les seves cartes—, Childe venia preparat per a dues conferències: *The Diffusion of Culture from the Iberian Peninsula over the Atlantic route*, que llegí al CSIC, i *Fresh Data for the prehistoric Chronology of Atlantic Europe*, pronunciada al SEAEP. Deia a Pericot: «Pots triar la que més t'agradi; la segona és més tècnica però més innovadora» (20-3-1947). Childe se n'anava d'Espanya, amb una salut no gaire bona (30-4-1947), el dia 22 d'abril. Havia arribat dues setmanes abans, el 9 d'abril (5-3-1947).

Childe fou convidat una altra vegada a Espanya la primavera i l'estiu del 1949, però declinà l'oferta. La primera invitació era per participar en el I Congrés Arqueològic del Sud-est d'Espanya (CASE, *Congreso Arqueológico del Sureste Español*) a Almeria i la segona per parlar al Curs Internacional d'Estiu d'Empúries. Quant al primer deia: «Hauria d'agradar-me anar-me'n a Almeria [presumiblement visitar Los Millares i potser El Argar] una altra vegada, però la segona setmana d'abril és molt a prop del trimestre —de fet ens reunim el dia 20. Una visita al seu curs d'Empúries també estaria bé, però tinc por de la calor en aquella època de l'any. M'estimo més passar fred, com ara aquí amb gel a tot arreu i una boira tan espessa que a penes es pot veure l'altra banda del carrer» (5-2-1949). Se'l va convidar una altra vegada l'estiu del 1950, però després d'una resposta positiva inicial (8-6-1950), va declinar la invitació una altra vegada a causa de la seva por de la calor. Com explicava, «la calor de la darrera setmana em feia posar malalt, tot i que vaig començar a sentir-me millor tan aviat com vaig arribar als aires frescos de l'oest a Northolt. Estic segur que em podria col·lapsar en la calor mediterrània i només ser una nosa per a tothom. Certament no podria produir una conferència intel·ligible en francès digna de l'ocasió. Així he escrit a Almagro per dir-li que no vindré. Realment em

Així, doncs, la cosa més segura m'ha semblat que era retornar directament de Madrid cap al 22. Mantindré el meu bitllet d'avió per a Madrid el dia 19 i ja he reservat una habitació per a aquella nit» (11-9-1947). Childe finalment aconseguia anar-se'n a Portugal durant les vacances de Nadal del 1949, tal com explicava a la seva carta del 12-1-1950. Vegeu CARVALHO (1989) i DÍAZ-ANDREU (1998: 59-60).

sap molt greu decebre'l i per la meua part estic molt decebut per perdre aquesta possibilitat de veure'ls a vostè i els altres col·legues espanyols una altra vegada, i també els monuments de les Balears que mai no he vist. (He intentat de dir el mateix en francès a Almagro, però dubto de si hi hauré reeixit. *Disappoint*, per exemple, no pot ser traduït convenientment.)» (29-8-1950).

Childe va participar en una reunió anglo-hispanoligüer el desembre del 1951. Des de Sant Remo envià una postal a Pericot dient: «Nous avons même ici un enceinte préhistorique. Salutations pour le Nouvel An. V Gordon Childe. [dues firmes sense identificar] M. Angeles» (28-12-1951). La penúltima visita de Childe a Espanya va ser el 1954, en ocasió de la conferència del CISPP celebrada a Madrid, i va demanar a Pericot ajuda per allotjar-se. L'any 1957, en la quinzena de dies que Childe passà a Gibraltar amb la seva alumna Celia Topp, va viatjar per última vegada a Espanya per visitar diversos jaciments (GREEN, 1981: 144-5).

Intercanvi de publicacions i regals

Una de les estratègies normalment seguides pels especialistes per donar a conèixer el seu treball internacionalment era enviar les seves publicacions i organitzar intercanvis. Pericot i Childe no eren cap excepció. Pericot regularment enviava les seves publicacions a les institucions britàniques i a altra gent particular. Entre les seves primeres tries hi havia el Museu Britànic, el Museu Nacional d'Antiguitats del País de Gal·les, el Museu Nacional d'Antiguitats d'Escòcia i la Societat d'Antiquaris. Childe també rebia algunes de les seves publicacions. El 27 d'abril de 1932 trametia una carta en què agraià a Pericot «la seva promesa d'enviar els articles de Parpalló i resums, ja rebuts puntualment». Uns quants mesos després que la guerra civil espanyola s'hagués acabat, durant la segona Guerra Mundial, Childe comentava: «Espero que pugui publicar Parpalló: és molt important —potser a Amèrica, si no a Espanya, ja que naturalment ara no es pot a Anglaterra, França ni Alemanya» (1-2-1940). Parpalló es publicava finalment (PERICOT, 1942a). Childe immediatament va escriure: «Estic complagut de saber que Parpalló s'ha publicat i molt ansiós de veure el text com-

plet, ja que la informació preliminar mostrava la gran importància del jaciment. He estat discutint sobre el seu *solutrià* en cartes amb Hallam Movius i C. S. Coon de Harvard; ens inclinem a pensar que s'hauria de connectar amb l'aterià. Si la cova de la Cocina estableix l'edat del grup II oriental espanyol de pintures (tal com el treball de Vaufray sembla que hagi fet amb el nord africà), vostè haurà fet una gran contribució a la prehistòria mundial i desitjo poder veure els seus resultats... M'agradarà molt poder-los tenir i també he promès al professor Garrod donar-los-hi» (8-5-1943). Un any després, Childe esmentava que «Movius de Harvard escriu insistint que vostè hauria de publicar en extensió les faunes i la indústria de sílex de Parpalló. M'imagino que deu voler una tabulació exhaustiva i estadística dels tipus de sílex i os dels seus diversos nivells, i jo també crec que seria molt desitjable, però li he assenyalat com és de difícil per a vostè que trobi el temps necessari per a aquesta tasca tan laboriosa, tenint en compte que el material és a València» (30-4-1947). Pericot informà Childe que «estava preparant la campanya d'estiu... Espero anar a la cova de Mallaetes, per explorar el nivell *solutrià*. Acabo de rebre la conferència de la senyoreta Caton-Thompson sobre l'aterià [(CATON-THOMPSON, 1946)]. És la cosa més emocionant que podria rebre amb els paral·lels confirmats entre l'aterià i el nostre *solutrià*. Estic molt interessat en el que diu de Movius. Sap si té el meu llibre? Li enviaria una còpia i li puc escriure explicant el meu treball i les meves dificultats. Potser li podria donar alguns detalls» (18-6-1947). A això Childe contesta: «Dedueixo que Movius ja té el seu llibre. El que vol saber són més detalls sobre la classe de sediments i les faunes dels diversos horitzons definits a la seva cova. A hores d'ara deu haver rebut probablement l'informe de la cova prop de Tangier [(HOWE *et al.*, 1947)], que li mostra la classe de cosa que volen» (31-7-1947). Pericot també envià *La España Primitiva* (PERICOT, 1950a) a Childe. El professor de Londres el descrivia com un «encisador petit llibre» que «sembla donar una visió realment esplèndida i, si ho puc dir així, conduir un curs magistral entre Santa-Olalla i altres escoles. Això fou molt enginyós» (8-6-1950).

Childe també va enviar publicacions a Pericot. El 1943 explicava que «el meu llibre *Prehistoric Communities of the British Isles* es publicà el

1940 i ràpidament se n'esgotà la primera edició de 1.000 còpies a £1/1, la qual cosa està molt bé. Se n'ha imprès una altra edició i n'hi envio una còpia a través dels bons oficis del Consell Britànic. També li envio, juntament amb *Prehistoric Communities* [,], un article curt sobre molins [s'estava referint a Childe (1943)]. El material espanyol és molt important en aquesta connexió. Vaig haver de confiar principalment en fotografies no gaire bones que no mostren el que jo més volia saber, i espero que vostè em pugui suggerir millores tant pel que fa a la datació com pel que fa a la tipologia» (8-5-1943). Continuava després dient: «Hawkes també publicà un llibre en què parla de gairebé el mateix material que jo al meu *Dawn*, però en llocs més complets, si bé sense cap nota a peu de pàgina i en un anglès molt difícil. S'anomena *The Foundations of Europe down to the Mycenaean Age* [(HAWKES, 1940)] i està ple d'idees noves i originals, així com de fets; el seu tractament dels megàlits li interessarà especialment. També s'ha publicat a la Gran Bretanya des del 1939 el llibre de Hallam Movius *The Irish Stone Age* (principalment mesolític, però també amb un resum admirable del paleolític superior a la Gran Bretanya) per part de la Cambridge University Press [(MOVIUS, 1942)], així com *Two Celtic Waves in Spain* per l'Acadèmia Britànica» (8-5-1943). En l'última referència, Childe està parlant d'un article de l'exiliat Bosch Gimpera (1940). Potser el deixà sense anomenar per evitar cap possible perill per a Pericot en el cas que la carta fos censurada. El 1956 Childe explicava que «estic treballant ara en la nova edició del *Dawn*, i espero, potser abans de finals d'any, poder enviar-n'hi una còpia. Mentrestant estic utilitzant la nostra *Història d'Espanya* (Institut Gallach),⁸ i *Tombes Megalítiques* [(PERICOT, 1950b)], com els llibres de base per als capítols pertinents» (13-2-1956).

Childe i Pericot també organitzaren intercanvis de revistes. Childe explicava el 1943 que «totes les nostres revistes arqueològiques han aparegut naturalment en tirades més aviat reduïdes i amb un paper inferior. No conec *Ampurias* personalment. Confio que algunes societats que prèviament ja han rebut l'*Anuario* [*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans?*] o el *Butlletí* [*Butlletí de*

8. Childe s'ha de referir a l'edició del 1942, ja que la següent sembla haver estat publicada l'any 1958.

l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria?] estaran interessades en l'intercanvi. El Consell Britànic faria arranjaments amb plaer. Estic segur que en qualsevol cas la Societat d'Antiquaris d'Escòcia donaria els seus *Proceedings* en intercanvi» (8-5-1943). El 1955 Childe esmentava que acabava de tornar «d'una visita molt instructiva a Bulgària. Des del 1945 han fet molta feina tant sobre prehistòria com en períodes clàssics, que és interessant també per a vostè, i publiquen els seus resultats ara bastant bé, amb resums en francès. Sofia ja ha aconseguit *Ampurias*. Plovdiv també publica un molt bon *Anuari*, i un intercanvi podria ser interessant» (6-5-1955).

A més a més de les publicacions, una altra estratègia molt diferent, molt seguida per Pericot, no per fer coneguda la seva obra, sinó per intentar convertir la seva figura en apreciada a nivell personal, era enviar cada any per Nadal uns torrons. Això ho feia només amb alguns dels seus col·legues més importants; les persones que ell decidia seleccionar com a receptores d'aquest tractament especial i en quin moment, és un tema que es mereix un estudi en si mateix (DÍAZ-ANDREU, en curs b). Amb relació a Childe, agràia la recepció dels torrons el 1949 («Els torrons arribaren a principis de setmana i són deliciosos. Moltes gràcies pel seu benvingut present» (8-2-1949). Un any més tard, el 12 de gener de 1950, deia: «Quin detall per part seva, moltíssimes gràcies.» I comentaris similars es feren els anys 1951, 1954, 1955 i 1956.

L'únic regal enviat per Childe que les cartes semblen indicar és el seu intent de participar en l'homenatge organitzat a Pericot. Això sembla que es relacioni amb la celebració del vint-i-cinquè aniversari de la càtedra de Pericot, per al qual els seus estudiants publicaven un petit llibret en el qual recollien el seu treball i les seves publicacions (PERICOT, 1950c). Com explicava, en retornar d'una de les seves visites a l'estranger, aquesta vegada a Egipte, va trobar una «circular impresa invitant a fer una *contribución* amb relació al seu homenatge. Kendrick n'ha rebut també una i tots dos estem una mica perplexos pel significat exacte. Hauríem de donar tots dos la benvinguda a l'oportunitat d'estar associats amb qualsevol testimoni públic o privat al seu treball magnífic. Al principi pensàvem que *contribución* significava una contribució per a un

homenatge, però pensem que no, ja que la circular, si bé amb data d'octubre, ens arribava a nosaltres dos aquest mes i ens demanava la *contribución* també per a aquest, i cap de nosaltres té articles preparats amb fotos i notes a peu de pàgina per portar a la impremta dignes de tan estimat i respectat col·lega. Rellegint les paraules impreses pensem que *contribuciones* significa pessetes o lliures esterlines. Al capdavant no és inusual a Anglaterra subscriure això per homenatjar un col·lega distingit, però naturalment hi ha una suma reconeguda i un no vol semblar ni altisonant ni mesquí. I pot ser una mica difícil d'explicar a l'Exchange Control què és tot això» (14-1-1951). Més tard explicava: «Pobre de mi, el Banc d'Anglaterra no em permetrà contribuir al seu ben merescut homenatge. Deixaren a Kendrick enviar alguna cosa, m'imagino que després que protestés [en contra de la prohibició d'enviar diners a Espanya], però comptat i debatut ell és el director del Museu Britànic, que és un càrrec relativament alt en la jerarquia burocràtica. Entendrà, en qualsevol cas, que l'omissió del meu nom no és deguda a la gasiveria ni a un rebuig a apreciar les seves contribucions magnífiques a la nostra disciplina» (12-2-1951).

Intercanvis erudits

Difondre sobre la base de l'intercanvi de publicacions i regals no impedia els intercanvis erudits en forma de comentaris i preguntes fetes sobre objectes particulars i monuments a estudiar o visitar. Childe explicava la seva pròpia recerca a Pericot i també li feia preguntes específiques. Per exemple, deia: «Provo ara d'escriure una prehistòria de la Gran Bretanya, però em penso que serà destruïda abans d'acabar-la» (1-2-1940) (com hem vist, l'acabava aquell mateix any i posteriorment l'enviava a Pericot). Uns quants anys més tard preguntava a Pericot per molins de rotació sobre els quals havia publicat el 1943 («si em pot donar algun detall —esbossos i seccions— de molins rotatius datats li estaré molt agraït; vostè té, em penso, el meu petit article d'*Antiquity*» (20-1-1946) —Childe publicaria una altra vegada sobre molins el 1954). Informava el seu col·lega català de la publicació de Rinyo el 1947 (CHILDE i GRANT, 1947) (5-2-1949), i dos anys després d'això donava detalls

sobre un viatge recent a Egipte i deia: «Donat que estic reescrivint *New Light in the Most Ancient East* [la quarta edició aparegué cap al 1952], vaig haver d'anar-hi i veure Maadi, El Omari i les Excavacions Reials prop d'Heluan [Helwan]. Aquestes darreres han proporcionat tombes megalítiques autèntiques datades de la primera Dinastia, realment subestructures de tombes de mastaba antigues construïdes al fons del pou però utilitzant grans blocs de pedra calcària en comptes del tovot i el *torchis* habituals» (14-1-1951). El 10 de maig de 1951 anunciava que havia trobat «la primera espasa micènica importada d'un túmul a Cornwall, al Museu Truro i 105 anys desconeguda!» (10-5-1951), que immediatament publicà (CHILDE, 1951 a). El 1954 també va enviar una postal dient: «He estat buscant, en va, parets al voltant de Maes Howe [Maeshowe], la nostra millor tomba de corredor» (10-8-1954). Altres comentaris generals que especifiquen detalls sobre l'arqueologia i els arqueòlegs de les Illes Britàniques no estaven relacionats directament amb el seu treball. Childe també aconsellava a Pericot veure les col·leccions de Cambridge i del Museu Britànic. Afegia que «tenim una gran quantitat de peces bones que, tot i que no són paleolítiques, són d'interès per a algú d'Espanya donades les seves connexions per la via marítima atlàntica amb la Península. Espero mostrar-li també algunes tombes megalítiques» (20-1-1946). Aquest comentari sobre la via marítima és sorprenent atesa la manca d'importància que tenia als llibres de Childe (DÍAZ-ANDREU, 1998: 59).

També es feien comentaris sobre arqueologia espanyola.⁹ Quant als primers temps, Childe explicava: «Acabo de llegir els seus últims comentaris sobre l'art de Llevant. Ha reeixit a ser magníficament just presentant els dos punts de vista, però crec que, assenyadament, ha deixat bastant imprecís l'assumpte crucial. Això és, per a mi, la sorprenent semblança de l'art llevantí tardà amb les pintures del Sàhara Central, l'Àfrica de l'Est i Sud-àfrica, que sorprenentment ha estat demostrat gràficament als interessants volums de Graziosi [(GRAZIOSI, 1942)]» (12-2-1951). Llavors afegia: «Un es podria imaginar *gravetians* creuant des d'Espanya fins a l'Àfrica del Nord,

mentre les condicions glacials a Europa encara proporcionaven algunes precipitacions; i de la mateixa manera, un es podria imaginar anant-se'n els últims capsians en la direcció oposada quan s'inicià la dessecació, però en aquell temps seria difícil creure en un èxode des d'Europa cap a un ambient saharià deteriorat» (12-2-1951). Advertia d'establir paral·lels entre cultures materials: «Els problemes sobre les pintures rupestres són, naturalment, que les semblances africanes més properes són només amb aquelles que han de venir més tard en l'epigravetià, és a dir, postgravetià» (23-2-1951) (vegeu figura 1).

Childe també agrai a Pericot les fotos de ceràmica Cardial, «però com vostè diu no són gaire bones» (5-2-1949). També assenyalava les relacions entre materials espanyols i egipcis: «Pel que fa a Egipte, les relacions entre Tàrsia-Fayum i la primera cultura d'Almeria Peninsular, i en realitat la totalitat del cercle cultural occidental (*Westische Kulturkreis*), són força segures. Això significa que no hem de buscar paral·lelismes cronològics [donat que hi ha hagut difusió d'Egipte a Espanya]. Egipte és a prop del punt de partida de l'economia agrícola pastoral (les ovelles han de ser asiàtiques, i probablement també el blat i l'ordi) i després progressà molt de pressa. Van trigar molt de temps els pastors i pagesos de l'Est a arribar al Marroc i a creuar els estrets. I la cultura canviava molt lentament. Quan hi penses, els canvis culturals a Ibèria des del neolític antic fins als temps romans són molt insignificants comparat amb el que passava a Egipte. Al Marroc és encara pitjor. Coon [,] un americà de Harvard [,] excavà una cova a prop de Tangier. Hi havia un enorme nivell de ceràmica neolítica però els vasos cardials i els acanalats [*channelled ware*], fins i tot objectes púnics, eren presents fins a la part superior de l'estrat! La Sra. Hawkes [es refereix a Jacquetta Hawkes (HAWKES, 1938)] ha publicat a l'últim volum de l'*Archaeological Journal* un estudi important sobre el que ell anomena «*Channelled Ware*», que inclou molta de la seva ceràmica de les Coves» (1-2-1940).

Llavors continuava amb una explicació complicada: «Per la meua part, la *Taula Cronològica*, publicada amb Burkitt a *Antiquity* [(BURKITT I CHILDE, 1932)] ja està actualment caducada. Trobarà les meves últimes opinions al llibre *Dawn* [(CHILDE, 1939)], si mai l'aconsegueix. La datació realment més vella acceptable és Huelva

9. Sobre comentaris de Childe en relació a arqueologia a Europa més enllà d'Espanya i les Illes Britàniques, vegeu Díaz-Andreu (en curs-a).

UNIVERSITY OF LONDON
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

INNER CIRCLE, REGENT'S PARK,

LONDON, N.W.1.

Tel.: WELbeck 1697

Director:
PROFESSOR V. G. CHILDE, D.Litt., D.Sc., F.B.A.

Secretary:
L. W. CORNWALL, B.A.

23 February 1951

Professor L. Pericot
El Secretario de las Facultad de
Filosofia y Letras
Barcelona

My dear friend:

I was very shocked to hear of the death of Taracena. Besides admiring his archaeological work, I liked him personally very much indeed. It is a great loss to Spanish archaeology and I expect will be the occasion for a lot of nasty intrigue in respect of his national functions. On the international plane, however, the members of the Permanent Council can congratulate themselves on having such a splendid successor as yourself ready to hand, for naturally, on the precedent of Tompa-Banner, you succeed. I don't know whether I should congratulate you on the assumption of such an arduous office. In any case, it will now be essential to have a meeting of the permanent executive, and I hope Vogt can be stirred to call this. I trust, too, you will be happier than Vogt seems to have been in respect of the national secretaries, though I am not sure how far the difficulties there were due to defects in the secretaries or to the comparative youth of the President. You have the advantage of acknowledged seniority and a remarkable record of avoiding embroilment in factional disputes.

The trouble about the rock paintings of course is that the closest African resemblances are just to those which must come quite late in the epi-Gravettian, bzw. post-Gravettian.

Yours ever,

E Gordon

P.S. I must congratulate you on getting Santa Olalla into your Committee.

Figura 1. Una de les cartes de V. Gordon Childe a Lluís Pericot.

750 BC. Accepto també provisionalment la data per a la perla de faiança segmentada datada per Stone i Beck [(BECK I STONE, 1936)] de 1400 aC (Però les perles de faiança segmentades apareixen molt més aviat a Síria del nord, i fins que no es demostrï que aquestes perles no es corresponen tan bé amb aquelles de Wiltshire i Hongria com ho fan les 1.400 perles egípcies, la data s'ha d'acceptar com a provisional. Tanmateix, harmonitza bé amb les perles d'ambre i d'or des de les tombes de pou i la tomba LMI-88 [paraula incomprendible] a Knossos, que corresponen a tipus corrents a Anglaterra als inicis del Post-beaker i a Europa Central a Aunjetitzzeit. Això correspon essencialment al Steinkistenzeit [període de les cistes de pedra] a Dinamarca. Noti també que Maryon [(MARYON, 1938)] ha demostrat que les arracades d'or irlandeses no eren (com sempre s'ha dit) fetes per soldadura, mentre que les arracades aparentment similars del Xipre micènic ho eren. La soldadura no fou utilitzada pels metal·lúrgics d'or irlandesos fins a finals de l'Edat del Bronze i ho feren d'una manera diferent. Els primers exemples irlandesos, però, no són models micènics, sinó que en són imitacions bàrbares; però una vegada suggereixen el contacte comercial en aquell temps. També m'hauria agradat fer Alcalá i New Grange sobre aquest període, però tanmateix no ho puc fer» (1-2-1940). Pel que fa al campaniforme, Childe comentava: «Començà a Espanya, però hi ha dificultats greus» (1-2-1940).

Després del seu viatge a Portugal esmentava que «havia estat treballant en destrals i aixes. He examinat força *destrals* portugueses. Un 40% o un 45% són aixes, no més. Però la pràctica d'anomenar totes les destrals de pedra *hachas*, *beile*, *destrals* és censurable i enfosqueix la distinció funcional que generalment és bastant fàcilment reconeixible si es mira l'eina de perfil o en secció longitudinal, però això gairebé no s'ha donat mai. I naturalment els aixovars funeraris no en donen una mostra gaire fiable, ja que una aixes, sent una eina per a treballs delicats, és més probable que s'enterrï amb el seu propietari que no pas una destral, llevat que aquesta eina fos una arma. Penso que cada cadàver als dòlmens de Leisner proporcionava una destral i una aixes» (12-1-1950). Childe publicaria aviat un article sobre això (CHILDE, 1950b). A Portugal, deia, «també hi vaig veure alguns dòlmens, *castros*, es-

cultures, Vilanova de Sant Pere [Vilanova de São Pedro] (amb forta pluja) i museus. El viatge, doncs, fou molt instructiu i també divertit. He portat des de Vilanova algunes vores [paraula incomprendible] força semblants a aquelles de la ceràmica neolítica escocesa. Leisner m'ha gairebé convençut que hi ha dòlmens a l'Alentejo més vells que les plaques, sandàlies i ídols, agulles de cap de cilindre, vasos campaniformes, etc., de l'Edat de Coure. N'acaba d'excavar un de bastant intacte, tot i que tenia un passatge que conduïa a una cambra poligonal que Daniel anomenaria una «tomba de passatge de tipus Pavia» perfecta. D'altra banda jo encara no veig com els materials de l'Edat de Coure es difonen, ni tampoc com s'omple [el] subsegüent buit fins al segle VI. Hi ha d'haver hagut una estratigrafia a Vilanova que hauria de proporcionar una pista. En vaig veure un fragment en una cantonada, però no es suficient» (12-1-1950). Després del seu viatge a Portugal Childe va escriure sobre les similituds entre la ceràmica britànica i portuguesa (CHILDE, 1950 a).

Quan va declinar la invitació a visitar les Illes Balears, va afegir sobre les relacions britanicoibèriques en la prehistòria: «Havia ajuntat algunes diapositives boniques de túmuls del tipus *heeled* i *stalled* que alguns dels presents poden no conèixer, però dubto seriosament de si les similituds aparents en planta signifiquen res i vaig decidir parlar de les connexions indirectes a través del SOM [Seine-Oise-Marne] que es poden reconèixer tant a les coves balears com a la nostra fase final de Skara Brae, i després vaig parlar sobre el campaniforme i Khartum» (29-8-1950). Anys més tard també afirmava: «Penso que la semblança de les tombes micèniques de tipus *tholos* amb Los Millares, Antequera i Alcalá és potser exagerada. Fins i tot quan estan coberts principalment amb un túmul, com a Bodia als *kakovatas* [?], els dromos sempre han d'haver estat [?] fins al portal, no dintellats a sobre!» (20-1-1955).

Conclusions

Aquest article s'ha centrat en l'anàlisi de les 43 cartes escrites per Childe a Pericot entre els anys 1931 i 1956. Aquesta correspondència representa una font nova que complementa, matisa i s'afegeix a la informació ja publicada pels

historiògrafs de Childe. També proporciona informació directa sobre aspectes relacionats amb les relacions entre Childe i els seus col·legues espanyols, que es coneixien només indirectament a través de les lectures de les publicacions (DÍAZ-ANDREU, 1998, 2002). Il·lustra com Childe —i en alguna mesura Pericot— produïa coneixements, com s'assabentava de certs exemples i decidia incloure'ls en les seves publicacions. Ens explica detalls desconeguts dels seus viatges a Espanya i Portugal. També mostra com la construcció de la interpretació arqueològica pot ser influïda per qüestions com amistats i xarxes acadèmiques, i superar altres aspectes com les diferències polítiques.

La cordialitat que es respira en la correspondència adreçada a Pericot per Childe contrasta amb la insistència d'alguns biògrafs de Childe pel socialisme. El llibre, ric en dades, de Sally Green sobre Gordon Childe dedica una gran part del discurs a discutir les seves polítiques i menciona les seves visites a l'URSS el 1935, el 1945 i el 1953 (GREEN, 1981: 76-77, 101, 123-4), però no diu res dels seus viatges a Espanya. Malgrat tot, la segona de les visites¹⁰ de Childe a l'ala dreta de l'Espanya del dictador, l'abril del 1947, va tenir lloc menys de dos anys després del seu segon viatge a l'URSS el juny del 1945. El socialisme de Childe no li va impedir acceptar una invitació del feixista Martínez Santa-Olalla. Tampoc no li impedí de desenvolupar una relació amable amb Pericot, que, al cap i a la fi, també tenia càrrecs acadèmics importants i per això era, en aquest sentit, un home del règim. Childe apreciava —o no— els seus col·legues espanyols pel seu valor científic. Després del 1947 no va mantenir més correspondència amb Santa-Olalla, ja que probablement estava molest pels problemes que envoltaven el seu viatge a Espanya l'any 1947, i també molt probablement per tota la classe d'informació negativa rebuda per part d'Almagro, Pericot i Taracena en la seva campanya contra Santa-Olalla. També hauria d'haver sabut, a través de Pericot i d'altres, els problemes que el control dels fons de treball de camp de Santa-Olalla estava provocant entre arqueòlegs professionals.

10. Durant la primera visita de Childe l'any 1928 Espanya estava governada per la dictadura del general Miguel Primo de Rivera.

Alguns professors es queixaven en l'època que Santa-Olalla els estava ignorant expressament (DÍAZ-ANDREU I RAMÍREZ SÁNCHEZ, 2004: 117, 124-5). Això explicaria la insinuació feta per Pericot en una carta escrita poc després de la visita de Childe a Espanya: «Estem preparant la campanya d'estiu malgrat les dificultats que ara sap, a causa de les nostres qüestions interines» (18-6-1947).

Childe es va interessar primerament per Pericot per la qualitat del seu treball a la cova de Parpalló a València. Li va agradar tant que el va encoratjar a publicar-lo detalladament (1940), el va voler llegir quan aparegué (1943), el discutí amb Movius i Coon de Harvard (1943), en va escriure una crítica (CHILDE, 1944a), l'encoratjà a donar conferències sobre el tema en institucions britàniques (1946), va voler visitar el jaciment (1947) i el va animar a publicar una detallada anàlisi de la fauna i la indústria lítica de Parpalló (1947). Childe no va escriure mai cap crítica del llibre de Pericot *La España Primitiva* (1950), i en la seva invitació a fer una conferència durant la visita de Pericot l'any 1951 no el mencionà explícitament. Malgrat això, ell apreciava la posició científica de Pericot, li demanava informació que després feia servir per als seus articles, el posà en contacte amb altres arqueòlegs europeus i americans, l'informà de les publicacions d'altres investigadors i el mantenia al dia de com progressaven els seus propis llibres. Childe tenia una bona opinió d'una revista publicada a Barcelona, *Ampurias*, que ell associava amb Pericot (tot i que havia estat fundada per Martín Almagro, i la va servir com a director fins al 1958). Childe tenia la revista *Ampurias* al cap durant la seva visita a Bulgària, on pensava que no seria rebut, i els suggerí un possible intercanvi.

Les cartes de Childe a Pericot també mostren alguna part del seu procés de pensament. Com he demostrat amb diversos exemples, els seus comentaris sobre aspectes particulars de la cultura material prehistòrica normalment coincideixen amb articles seus publicats després. Això passava amb les observacions sobre les connexions entre l'Est i l'Oest (1940), destrals i aixes (1950), sobre l'arqueologia portuguesa (1950), l'arqueologia egípcia (1951) i la suposada espasa micènica de Cornwall (1951). També

il·lustren una certa aprensió envers la malaltia que ha estat esmentada per alguns dels seus biògrafs. La seva por de la calor fou l'excusa per rebutjar les invitacions fetes el 1949 i el 1950. Hi ha uns altres temes, com el paper de Childe en organitzacions internacionals, que apareixen clarament en la seva correspondència, però l'estudi d'aquesta qüestió queda per a una ocasió futura.

El to amistós de les cartes de Childe i de l'únic esberrany que ha quedat d'una carta escrita per Pericot, també és un imperatiu per fer alguns comentaris a la meua proposta del 1998 de com pot haver utilitzat Pericot la imatge de Childe per promoure la seva pròpia imatge. De la manca aparent d'influència de Childe sobre Pericot, llavors en vaig concloure que el professor de Londres es convertia en una peça de prestigi per a Pericot. També proposava que Childe era probablement conscient d'aquest ús de la seva imatge, però ho permetia per poder adquirir dades per a les seves pròpies publicacions. També m'agradaria suggerir aquí que Childe també podia haver seguit estratègies similars en altres de les seves múltiples amistats internacionals, com la de l'arqueòleg holandès Van Giffen (BAKKER, 1990) i l'especialista hongarès Francisc Laszlo (LEIGHTON I SORENSEN, 2004). Childe mateix podia haver emprat totes les seves amistats per construir una imatge important de si mateix en l'escena internacional. Lluny de veure aquesta creació d'imatge com alguna cosa negativa, jo voldria remarcar aquí que això forma part de la pràctica acadèmica normal. Els especialistes —i els seus lectors— són éssers socials les idees dels quals no es valoren exclusivament per elles mateixes, de forma aïllada, ja que el lector les vincula a la percepció que s'ha format sobre els seus autors. És per això que els acadèmics no solament necessiten publicar les seves idees, sinó que bé han d'ajudar de qualsevol de les maneres possibles a crear les condicions en les quals les seves idees seran rebudes.

Durant els darrers vint anys molts estudis han subratllat que el coneixement científic és convencional i contingent (FRIEDMAN, 1998; SHAPIN, 1994). Les idees no es formulen en un buit, sinó durant processos complexos immersos en pràctiques diàries socials. La correspondència és una font principal per entendre que aquests canvis intel·lectuals tenen lloc en disciplines acadèmiques. Les cartes descobreixen

informació sobre els esdeveniments que afecten les accions dels especialistes, els mètodes que fan servir, les seves preocupacions i aprensions, qui els ajuda, quines institucions els donen suport i com participen activament en la creació de xarxes acadèmiques. Aquestes dades, només excepcionalment revelades en publicacions (tot i que en la majoria dels casos no s'han publicat mai), són essencials per entendre com s'expressen certes hipòtesis i per què esdevenen acceptades o no per altres especialistes. Malgrat el seu valor, els historiadors de l'arqueologia han estat reticents a beneficiar-se del potencial de la correspondència com a eina d'investigació. Els darrers anys hi ha hagut uns quants estudis que han subratllat com les cartes enviades per Childe ajuden a entendre processos en la història de l'arqueologia de països com els Països Baixos (BAKKER, 1990), Hongria (LEIGHTON I SORENSEN, 2004; MAKKAY, 1991), Mèxic (OLIVE NEGRETE, 1987) i els Estats Units (FLANNERY, 1994; PATTERSON, 2003; PEARCE, 1995; VINCENT, 1990: 189-191). La correspondència entre Childe i Pericot és un altre exemple de les possibilitats que ofereix aquesta eina d'investigació en l'estudi de la història de l'arqueologia.

Agraïments

Voldria agrair a Anna Gudayol i el seu equip de la Biblioteca de Catalunya (incloent-hi Alcía Morant, Anna Nicolau i Montse Molina), així com a Marga Ruiz Gelabert i Núria Altarriba, la seva gran ajuda en diferents aspectes de l'Arxiu Pericot. La meua recerca no hauria estat possible sense la seva dedicació. El treball remarcable de Salvador Quero Castro a l'Arxiu de Santa-Olalla també ha estat d'una gran ajuda.

Alguns aclariments sobre la informació oferta en aquest article han estat proporcionats per Lois Armada, Mircea Babes, Alfonso Ceballos-Escalera, George Eogan, José María Fullola Pericot, Peter Gathercole, Francisco Gracia Alonso, Anthony Harding, Savino di Lernia i Donald Reid. També he rebut l'ajut amb consultes menors de M. Isabel Martínez Navarrete i Pamela Jane Smith. La recerca a Barcelona ha estat finançada per AHRC (Award AH/E504094 /1) i per l'AREA (Archives of European Archaeology) IV Culture 2000 project (núm. 2005-0841/ 001-001 CLT CA 22).

Abstract

V. Gordon Childe and Spain: notes from the archive

This article assesses Vere Gordon Childe's impact on Spanish archaeology on the basis of forty three letters written by Childe to Pericot between 1931 and 1956. I will argue that this correspondence represents a novel source that complements, nuances and adds to information thus far published by Childe's historiographers (in relation to Spain especially by Díaz-Andreu 1998). The correspondence illustrates that, already at this time, scholars—and Childe in particular—followed the strategy of making their work known by sending their publications to other scholars of international standing. Networking also included the exchange of gifts. The letters also confirm Childe's constant preoccupation with obtaining new archaeological information. His comments on particular issues relating to specific prehistoric material culture usually match an article published shortly thereafter by him. Finally, the correspondence provides us with unknown details of his trips in Spain. Childe travelled to Spain during the Christmas vacation of 1928-29, with the main purpose of visiting Los Millares. In April 1947, he gave lectures in Madrid and Barcelona, and in April 1954 he attended the IV CISPP conference in Madrid and in february 1957 visited sites located near Gibraltar.

Resumen

V. Gordon Childe y España: notas de archivo

Este artículo realiza una valoración del impacto de Vere Gordon Childe sobre la arqueología española en base al análisis de 43 cartas escritas por Childe a Pericot entre 1931 y 1956, y propone que esta correspondencia representa una nueva fuente que complementa, matiza y añade información a la hasta ahora publicada sobre Childe (en relación a España especialmente por Díaz-Andreu 1998, 2002, ver también 2007). La correspondencia ilustra que, ya en aquel tiempo, los especialistas—y Childe en particular—seguían la estrategia de dar a conocer su trabajo enviando sus publicaciones a otros investigadores internacionalmente reconocidos. Esta práctica incluía también el inter-

cambio de regalos. Las cartas también confirman la preocupación constante de Childe por obtener nueva información arqueológica: a sus comentarios sobre determinados tipos de cultura material prehistórica normalmente seguía al poco la publicación de un artículo. La correspondencia también proporciona detalles hasta ahora desconocidos de sus viajes a España, el realizado en las vacaciones de Navidad de 1928-1929 con el objetivo principal de visitar Los Millares; el de abril de 1947, cuando se le invitó a dar conferencias en Madrid y Barcelona; el de abril de 1954 a Madrid para asistir al IV congreso del CISPP, y el de 1957 cuando visita yacimientos cercanos a Gibraltar.

Referències bibliogràfiques

- ALCINA FRANCH, J. (1987). «Dossier Autobiografía intelectual», *Anthropos*, 68, p. 6-28.
- ANONYMOUS (1947a). «Colección de cerámicas hispano-africanas en la Universidad de Londres». *Cuadernos de Historia Primitiva*, 2, p. 129.
- ANONYMOUS (1947b). «Donativo del prof. V. Gordon Childe al Seminario», *Cuadernos de Historia Primitiva*, 2, p. 59.
- BAKKER, J. A. (1990). «Views on the Stone Age, 1848-1931: the impact of the Hilversum finds of 1853 on Dutch prehistoric archaeology». *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, 40, p. 73-99.
- BECK, H. C.; STONE, J. F. S. (1936). «Faience beads of the British Bronze Age». *Archaeologia*, 85, p. 203-252.
- BOSCH GIMPERA, P. (1940). «Two Celtic Waves in Spain (Sir John Ryhs Memorial Lecture of November 8, 1939)». *Proceedings of the British Academy* XXVI: 29ff.
- BURKITT, M.; CHILDE, V. G. (1932). «Chronological Table of Prehistory». *Antiquity*, 6, p. 185-205.
- CARVALHO, A. (1989). «Para a história da arqueologia em Portugal. O livro de visitantes da Junta de Turismo de Cascais». *Arquivo de Cascais. Boletim Cultural do Município*, 8, p. 75-150.
- CATON-THOMPSON, G. (1946). «The Aterian Industry: its Place and Significance in the Palaeolithic World». *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 76 (1), p. 87-130.
- CHILDE, V. G. (1939). *The Dawn of European Civilization*. Londres: Kegan Paul. 3rd edition.
- CHILDE, V. G. (1940). *Prehistoric Communities of the British Isles*. S.l.: Chambers.
- CHILDE, V. G. (1943). «Rotary Querns on the Continent and in the Mediterranean Basin». *Antiquity*, 17, p. 19-26.
- CHILDE, V. G. (1944a). «The Cave of Parpalló and the Upper Palaeolithic Age in Southeast Spain». *Antiquity*, 18, p. 29-35.
- CHILDE, V. G. (1944b). «La cueva del Parpalló y el Paleolítico superior en el sudeste de España». *Ampurias*, 6, p. 340-345.

- CHILDE, V. G. (1947). «Nuevas fechas para la cronología prehistórica de la Europa atlántica». *Cuadernos de Historia Primitiva*, 2, p. 5-23.
- CHILDE, V. G. (1950a). «Algumas analogias das cerâmicas pré-históricas britânicas com as portuguesas». *Revista de Guimarães*, LX, p. 5-16.
- CHILDE, V. G. (1950b). «Axe and Adze, Bow and Sling: contrasts in early Neolithic Europe». *Jahr. Schwiez. Gesell.t f. Urg* XL, p. 156-62.
- CHILDE, V. G. (1951a). «Bronze Dagger of Mycenaean Type from Pelynt, Cornwall». *Proceedings of the Prehistoric Society*, 17, p. 95.
- CHILDE, V. G. (1951b). «La última Edad del Bronce en el Próximo Oriente y en la Europa Central». *Ampurias*, 13, p. 5-34.
- CHILDE, V. G. (1952). *New Light in the Most Ancient East. The Oriental prelude to European prehistory*. Londres: Kegan Paul. 4th edition.
- CHILDE, V. G. (1953). «The Middle Bronze Age». *Archivo de Prehistoria Levantina*, 4, p. 167-85.
- CHILDE, V. G. (1954). «Rotary Motion». Dins: C. SINGER, E. J. HOLMYARD I A. R. HALL (eds.). *A History of Technology*, vol. 1. Oxford: Clarendon Press, p. 187-215.
- CHILDE, V. G.; W. GRANT (1947). «A Stone Age settlement at the Braes of Rinyo, Rousay, Orkney (second report)». *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland*, 81, p. 16-42.
- DÍAZ-ANDREU, M. (1998). «Gordon Childe and Iberian Archaeology». Dins: S. O. JORGE (ed.). «Existe uma Idade do Bronze Atlântico?». *Trabalhos de Arqueologia*, 10. Lisboa: Instituto Português de Arqueologia, p. 52-64.
- DÍAZ-ANDREU, M. (2002). «Gordon Childe y la Arqueología en España y Portugal». *Historia de la Arqueología. Estudios*. Madrid: Ediciones Clásicas, p. 71-88.
- DÍAZ-ANDREU, M. (2004) «Mélida: génesis, pensamiento y obra de un maestro». Dins: J. R. MÉLIDA (ed.). *Arqueología española. Clásicos de la historiografía española*. Pamplona: Urgoiti, I-CXCIX.
- DÍAZ-ANDREU, M. (2007). «Internationalism in the invisible college: political ideologies and friendships in archaeology». *Journal of Social Archaeology*, 7 (1), p. 29-48.
- DÍAZ-ANDREU, M. (en curs-a). *Geographies of Archaeological Knowledge*.
- DÍAZ-ANDREU, M. (en curs-b). «Las relaciones entre la arqueología española y británica (1920s-1970s)». *Archaia*, 6.
- DÍAZ-ANDREU, M.; RAMÍREZ SÁNCHEZ, M. (2004). «Archaeological Resource Management under Franco's Spain: the Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas». Dins: GALATY, M.; WATKINSON, C. (eds.). *Archaeology under dictatorship*. Hingham, MA: Kluwer/Plenum, p. 109-130.
- FERNÁNDEZ DE AVILÉS, A. (1948) «[Resenya de] Prehistoric Communities of the British Isles. V. Gordon Childe». *Archivo Español de Arqueología*, 21, p. 91.
- FLANNERY, K. V. (1994). «Childe the evolutionist: a perspective from Nuclear America». Dins: D. R. HARRIS (ed.). *The Archaeology of V. Gordon Childe*. Londres: UCL Press, p. 101-120.
- FRIEDMAN, M. (1998). «On the Sociology of Scientific Knowledge and its Philosophical Agenda». *Studies in History and Philosophy of Science*, 29A (2), p. 239-271.
- GATHERCOLE, P.; T. H. IRVING; G. MELLEUSH (eds.). (1995). *Childe and Australia: archaeology, politics and ideas*. St Lucia QD: University of Queensland Press.
- GRACIA, F.; FULLOLA PERICOT, J. M. I VILANOVA, F. (2002). *58 anys i 7 dies. Correspondència de Pere Bosch Gimpera a Lluís Pericot (1919-1974)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GRAZIOSI, P. (1942). *L'arte rupestre della Libia* (2 vols). Naples: Ed. Triennale d'Oltremare.
- GREEN, S. (1981). *Prehistorian. A Biography of V. Gordon Childe*. Bradford-on-Avon: Moonraker Press.
- HARRIS, D. R. (ed.). (1994). *The Archaeology of V. Gordon Childe*. Londres: UCL Press.
- HAWKES, C. F. C. (1940). *The Prehistoric Foundations of Europe to the Mycenaean Age*. Londres: Methuen
- HAWKES, J. (1938). «The significance of Channelled Ware in Neolithic western Europe». *Archaeological Journal*, 14, p. 126-73.
- HOWE, B.; MOVIUS, H. T.; HALLAM, L. (1947). *A stone age cave site in Tangier, Preliminary report on the excavations at the Magharet el-Aliya, or High Cave, in Tangier*. Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology XXIII. Cambridge, Ma.: Peabody Museum of American Archaeology.
- LEIGHTON, M.; SØRENSEN, M. L. S. (2004). «Breathing life into the archives: reflections upon decontextualization and the curatorial history of V. G. Childe and the material from Tószeg». *European Journal of Archaeology*, 7 (1), p. 41-60.
- MAKKAY, J. (1991). «Gordon Childe (1892-1957) and Hungary. A Centenary Tribute». *The New Hungarian Quarterly*, 124, p. 107-114.
- MARTÍNEZ SANTA-OLALLA, J. (1947). «[Resenya de] V. G. Childe. *Prehistoric Communities of the British Isles*. 2a edició. London and Edinburgh (Chambers), 1947, p. XIV-274; figures 96 i làmines XVI». *Cuadernos de Historia Primitiva*, 2, p. 131-132.
- MARYON, H. (1938). «The technical methods of the Irish smiths in the Bronze and Early Iron Ages». *Proceedings of the Royal Irish Academy*, XLIV (section C), p. 181-228.
- McNAIRN, B. (1980). *The Method and Theory of V. Gordon Childe. Economic, Social and Cultural Interpretations of Prehistory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- MOVIUS, H. L. (1942). *The Irish Stone Age*. Nova York: Greenwood Press Publishers.
- OLIVE NEGRETE, J. C. (1987). «The Presence of Vere Gordon Childe in Mexican Archaeology». Dins: L. MANZANILLA (ed.). *Studies in the Neolithic and Urban Revolutions: The V. Gordon Childe Colloquim Mexico, 1986*. International Series 349. Oxford: British Archaeological Reports, p. 9-17.
- PATTERSON, T. C. (2003). *Marx's Ghost: Conversations with Archaeologists*. Oxford: Berg.
- PEARCE, W. J. (1995). «V. Gordon Childe and the Cold War». Dins: P. GATHERCOLE, T. H. IRVING I G. MELLEUSH (eds.). *Childe and Australia: archaeology, politics and ideas*. St Lucia QD: University of Queensland Press.
- PERICOT, L. (1941). «[Resenya de] V. Gordon Childe. The dawn of European Civilisation (Londres, 1939)». *Ampurias*, 3, p. 160-70.

- PERICOT, L. (1942a). *La Cueva del Parpalló (Gandía)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Diego Velázquez.
- PERICOT, L. (1942b). *Historia de España. Geografía histórica general de los pueblos hispanos. Tomo I. Épocas primitiva y romana. (Orígenes a Siglo V)*. Barcelona: Instituto Gallach.
- PERICOT, L. (1944a). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. Rotary Quern on the Continent and the Mediterranean Basin, en *Antiquity*, vol. XVII, març 1943, p. 19-26». *Ampurias*, 6, p. 355-356.
- PERICOT, L. (1944b). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. What happened in History. Pelican Books, Londres, 1942, 252 p.». *Ampurias*, 6, p. 355.
- PERICOT, L. (1944c). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. Prehistoric communities of the British Isles, Londres, 1940; reimprès el 1942. XIV + 274 p., 16 làmines, 96 figs. entre elles diversos mapes». *Ampurias*, 6, p. 351-355.
- PERICOT, L. (1944d). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. Prehistory in the USSR. I. Palaeolithic and Mesolithic (Man, XLII, núms. 58-71, setembre-octubre, 1942, p. 98-103). II. The Copper age in South Russia (*Ibidem*, novembre-desembre, 1942, núms. 72-97, p. 130-1)». *Ampurias*, 6, p. 356-359.
- PERICOT, L. (1945). «El profesor Gordon Childe y la cueva del Parpalló». *Archivo de Prehistoria Levantina*, 2, p. 354-355.
- PERICOT, L. (1945-46a). «[Ressenya de] Gordon Childe. The Antiquity and function of antler axes and adzes, en *Antiquity*, setembre 1942, p. 258-264». *Ampurias*, 7-8, p. 433-434.
- PERICOT, L. (1945-46b). «[Ressenya de] V. Gordon Childe, Angus Graham. Some notable prehistoric mediaeval monuments recently examined by the Royal Commission on ancient and historical monuments of Scotland (Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland, LXXVII, 1943)». *Ampurias*, 7-8, p. 432-433.
- PERICOT, L. (1945-46c). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. Archaeological ages as Technological stages (Huxley memorial lecture, Edimburg, 1944)». *Ampurias*, 7-8, p. 436-439.
- PERICOT, L. (1945-46d). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. Directional changes in funerary practices during 50.000 years (Man, XLIV, Londres 1945)». *Ampurias*, 7-8, p. 441-443.
- PERICOT, L. (1945-46e). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. The future of Archaeology, *Man* (gener-febrer 1944). Memòria llegida a l'Institut Antropològic de la Gran Bretanya». *Ampurias* 7-8, p. 434-436.
- PERICOT, L. (1949). «[Ressenya de] V. Gordon Childe. The Dawn of European Civilisation (Londres 1947)». *Ampurias*, 11, p. 218.
- PERICOT, L. (1950a). *La España Primitiva*. Barcelona: Barna.
- PERICOT, L. (1950b). *Los Sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Monografías del Instituto de Estudios Pirenaicos 31 / Prehistoria y Arqueología 4. Barcelona: CSIC. Instituto de Estudios Pirenaicos.
- PERICOT, L. (1950c). *Títulos y trabajos del Dr. D. Luis Pericot García* [publicat pels amics i deixebles amb motiu de les seves bodes de plata a la càtedra]. Barcelona: Impremta Elzeviriana.
- PERICOT, L. (1957). «V. Gordon Childe, 1892-1957». *Zephyrus*, 8, p. 298-299.
- Shapin, S. (1994). *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England*. Chicago: University of Chicago Press.
- TRIGGER, B. G. (1980). *Gordon Childe. Revolutions in Archaeology*. Londres: Thames and Hudson.
- TRIGGER, B. G. (1994). «Childe's relevance to the 1990s». Dins: HARRIS, D. R. (ed.). *The Archaeology of V. Gordon Childe*. Londres: UCL Press, p. 9-34.
- VINCENT, J. (1990). *Anthropology and Politics: Visions, Traditions and Trends*. Tucson: University of Arizona Press.

La Dr. Margarita DÍAZ-ANDREU és professora titular (*Senior Lecturer*) al Departament d'Arqueologia de la Universitat de Durham. Entre els diversos temes que ha tractat destaca el d'història de l'arqueologia, sobre el qual ha publicat recentment, en anglès, el llibre *Una historia mundial de la Arqueología en el siglo XIX: nacionalismo, colonialismo y el pasado* (Oxford UP).

Títol original: *V. Gordon Childe and Spain: notes from the archive*. Traducció de Walter Cruells.